

Pelmolen Het Prinsenhof

Hij staat daar fantastisch, midden in het Westzijderveld aan het eind van het Relkepad. Dit pad leidt van de J.J. Allanstraat in Westzaan naar een van de laatste pelmolens in Nederland.

Na de bouw, in 1722, hield de molen zich bijna 200 jaar uitsluitend bezig met het pellen van gerst.

In 1899 ging men over op het verwerken van koffiedoppen en dat bleef men twintig jaar lang doen.

Rond de eerste wereldoorlog werd er zaagsel tot houtmeel vermalen, een grondstof voor de linoleumfabricage.

Er zijn plannen geweest om in de molen een pellerijmuseum onder te brengen, maar helaas zijn deze plannen niet van de grond gekomen.

De molen werd op 20 juni 1961 overgedragen aan Vereniging De Zaanse Molen.

Na een grote restauratie was men in staat op 17 november 1978 weer gerst te pellen en ging de molen dus weer doen waarvoor hij gebouwd was. De industriële gerst- en rijstpellerij maakte in de Zaanstreek een grote bloei door, maar even snel als ze opkwam is ze ook weer verdwenen, omdat bijvoorbeeld rijst nu wordt bewerkt in de landen waar de rijst groeit.

Maar gort dan?

Die wordt in Het Prinsenhof nog steeds gemaakt: de echte, originele parelgort!

DE ZAAISCHE MOLEN

Van de bijna 1.000 windmolens, die de Zaanstreek tot het oudste industriegebied ter wereld maakten, waren er rond 1920 amper twintig over.

Om deze voor het nageslacht te bewaren werd op 17 maart 1925 Vereniging De Zaanse Molen opgericht, die nu dertien industriemolens bezit, in optimale staat houdt en regelmatig laat draaien.

Daarnaast stichtte deze Vereniging in 1928 een uniek, zeer bezienswaardig Molenmuseum, waarin u alles over de werking en geschiedenis van (industrie)molens aan de weet kunt komen en waarin regelmatig wisselexposities worden gehouden. Zie ook op internet: www.zaanschemolen.nl

Voor alle inlichtingen over onze molens en molenmuseum, openingstijden, groepsbezoek en entreegelden:

www.zaanschemolen.nl

Pelmolen Het Prinsenhof

Relkepad, Westzaan
telefoon 075 6218160

HET PRINSENHOF

Pelmolen
aan het Relkepad
te Westzaan

Anno 1722

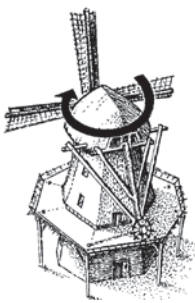
Attentie

*U bezoekt de molen op eigen risico.
Rookt u a.u.b. niet, ga niet achter afzettingen
en trek geen riet uit.
Dank voor uw medewerking!*

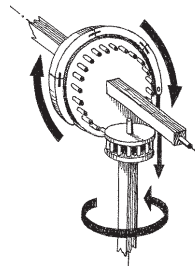

DE ZAAISCHE MOLEN

Deze molen is een bovenkruier: alleen de kap met de wieken wordt in de wind gezet door middel van het kruirad onderaan de staartbalk.

De draaiende horizontale beweging van de wieken wordt door het bovenwiel en de bovenbonkelaar omgezet in een verticale roterende beweging voor aandrijving van de werktuigen onderin de molen. Om het bovenwiel zit de vang, een houten rem, waarmee de molen stilgezet kan worden.

De enig overgebleven pelmolen in de Zaanstreek

Als je gerst pelt krijg je gort. Gort, rijk aan calcium en kalium, was ooit volksvoedsel nummer één, maar kwam in de negentiende eeuw in de verdrukking door de opkomst van de aardappel.

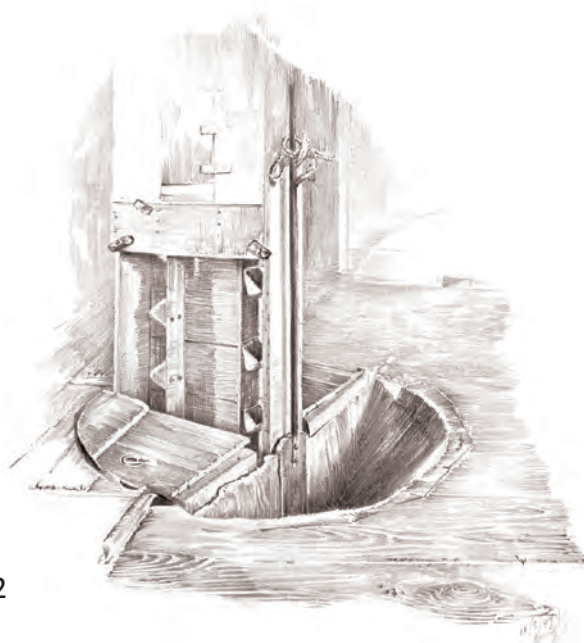
In de bloeiperiode telde de Zaanstreek niet minder dan 121 pelmolens die stuk voor stuk zo'n vierhonderd ton gort per jaar produceerden.

Die tijden zijn al lang voorbij, al zweren sommige liefhebbers nog steeds bij een portie gort, aangelengd met karnemelk en een flinke scheut stroop.

Het hart van de pelmolen bevindt zich op de maalzolder, de plek waar het eigenlijke pellen plaatsvindt. Dat gebeurt in een houten kuip waarin een door een spil aangedreven pelsteen ronddraait langs een met geperforeerd blik beklede wand (zie tekening 1).

1

2

Het blik heeft veel weg van de trommel van een wasautomaat waarin honderden gaatjes zijn geslagen. De scherpe karteltjes van al die gaatjes fungeren als een rasp waarmee de gerstkorrels van hun doppen worden ontdaan. De gerst wordt in de smalle ruimte tussen de pelsteen en het blik gegoten. Omdat het pelproces met veel stofontwikkeling gepaard gaat, kan de kuip worden afgesloten met twee maanvormige houten deksels.

Jakobs ladder

Op tekening 2 is de schepperij of jakobs ladder te zien waarmee de gerst vanaf de begane grond naar de stortzolder wordt getransporteerd. De schepperij bestaat uit een lange houten koker die aan de binnenkant is uitgerust met een constant ronddraaiende leren band waaraan bekers zijn bevestigd.

Tekeningen:
Hinne Terpstra

3

Die bekers scheppen de gerst op en worden, eenmaal bovengekomen, leeggestort in een trechter. Een opmerkelijk onderdeel van een pelmolen is de waaier waarin de gerst wordt ontdaan van ongerechtigheden, met name doppen (zie tekening 3).

Het pellen van gerst is een zeer bewerkelijk karwei. Het pelproces wordt doorgaans zo'n zes keer herhaald voor de gort naar wens is. In het binnenste van de waaier bevindt zich een snel draaiende waaier die de gerstkorrels als het ware schoonpoetsen.

De koude en warme harp

Om een hoge kwaliteit gort te krijgen werd de gerst vaak tot zesmaal toe gepeld. De korrels gingen als het ware zes keer 'door de molen'. Een vast onderdeel van dit hele proces was het zeefwerk. Via een schuif stroomt de te pellen gerst via een schuine goot naar beneden (zie tekening 4). De korrels komen vervolgens terecht in een aantal zeefbakken die door een drijfstaang heen en weer worden geschud. Op deze manier wordt de nog te pellen gerst ontdaan van 'vuil' als kleine stukjes stro, takjes, zanddeeltjes en stof. Het zeven van de ongepelde gerstkorrel werd op de kleine, 'koude' harp gedaan.

Pelmolens hadden ook een tweede, 'warme' harp. Daarop werd de gerst gezeefd die al één of meer keren een bewerking had ondergaan in de kuip met de pelsteen.

4